

Rahva usaldus parlamendi vastu Euroopa riikides¹

Andres Reiljan, August Rei parlamendiuuringu stipendiumi laureaat 2013

Uuringus vaadeldud Euroopa riikides valitseb keskmiselt mõõdukas umbusk oma rahvusparlamendi vastu. Riikide erinev suhtumine usaldusküsimusse sõltub suuresti kehtiva valitsemisviisi tulemuslikkusest.

Usaldust parlamendi vastu mõjutavad elatus ja korruptsioonitase, eelarvedistsipliin, majanduskasv, samuti mitmed indiviidi tasandi tegurid nagu isiklik heaolutase, haridus ja huvi poliitika vastu. Usaldus poliitiliste institutsioonide vastu on teema, mis kerkib tihti esile nii meedias kui ka akadeemilistes ringkondades. Näiliselt lihtsakoelisel küsimusel, kas ja kui palju inimene usaldab oma riigi poliitilisi institutsioone, näib olevat küllaltki suur tähendus. Suur usaldus seostub süsteemi stabiilsuse ja legitiimsusega ning rahulolevate kodanikega, samas kui vähesel usaldusel on vastupidi negatiivsed seosed.

Ükski valitsus ei suuda pidevalt kontrollida kõikide indiviidide käitumist igas rahvusriigi vastutusalasse kuulavas valdkonnas, samuti ei saa demokraatlik režiim kasutada piiramatult sunnimeetmeid (Catterberg, Moreno 2005, 32; Offe 1999, 71). Vähemalt mingil määral on tarvis kodanike vabatahtlikku allumist riigivõimule, mis eeldab aga teatavat usaldust poliitilise süsteemi vastu. Seega vajab demokraatia toimimiseks rahva usaldust.

Usaldust poliitiliste institutsioonide vastu tuleb aga eristada usalduse personaalsematest ja intensiivsematest vormidest. Pigem on tegu režiimi legitiimsuse tunnustamisega ja ootusega, et institutsioonid tegutsevad demokraatlikult kokkulepitud reeglite järgi. Sellist usaldusvormi võib nimetada „õhukeseks” usalduseks (Hooghe, Zmerli 2011, 3). Artiklis analüüsin poliitilist usaldust Euroopa riikides, tuginedes 2012.–2013. aastal kogutud Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda laine andmetele. Keskendun parlamendile kui kesksele demokraatlikule institutsioonile (Bouckaert, Van de Walle 2003, 901). Nagu artikli järgnevas osas selgitan, on parlamendi usaldus hea indikaator kogu süsteemi legitiimsuse kohta. Lähtun mitmetasandilisest lähenemisest, mille kohaselt on poliitiliste institutsioonide usaldamine mõjutatud nii indiviidi karakteristikutest ja vaadetest kui ka süsteemi tasandi muutujatest. Seega kaasan analüüsi indiviidi ja riigi tasandi muutujad.

Püüan artiklis vastata järgmistele küsimustele:

- 1) Kui suur on usaldus parlamendi vastu Euroopa riikides? Kas tihtipeale meedias visandatud usalduskriisi kontseptsioonil on ka empiirilist alust?
  - 2) Millest tulenevad riikidevahelised erinevused parlamendi usaldamises?
  - 3) Millest tulenevad indiviididevahelised erinevused parlamendi usaldamises?
- Artikkel põhineb peamiselt samanimelisel magistritööl (Reiljan 2014), mille kaitsesin Tartu Ülikooli riigiteaduste instituudis tänavu augustis. Lisaks

magistritöö fookuses olnud üldistele tendentsidele Euroopas, pööran artiklis eraldi tähelepanu ka Eestile.

Parlament kui keskne demokraatlik institutsioon

Varasemad uuringud on kinnitanud, et erinevate riiklike institutsioonide usaldusnäidud on omavahel tugevas korrelatsioonis ning neist moodustub ühedimensiooniline skaala. Näiteks usaldus parlamendi vastu ei põhine niivõrd indiviidi arvamusel parlamendi hakkamasaamise ja aususe kohta, kuivõrd peegeldab pigem üldist heakskiitu ja usaldust poliitilise süsteemi vastu tervikuna (Bovens, Vile 2011, 57).

Institutsioonide usaldamises võib siiski näha ka süstemaatilisi erinevusi. Rakenduslikke funktsioone kandvate institutsioonide nagu päästeamet, kaitsevägi ja politsei vastu on usaldus enamasti märgatavalt kõrgem kui otseselt poliitikaga tegelevate institutsioonide, parlamendi, erakondade ja valitsuskabineti vastu. Peamisi põhjusi, miks rahvas poliitilisi institutsioone vähem usaldab, peetakse parteipoliitilist võimuvõitlust. Poliitikat peetakse „räpaseks” mänguks ning see muudab ka vastavad institutsioonid rahva jaoks eemaletõukavamaks (Bovens, Vile 2008, 295).

Poliitikaga tegelevad institutsioonid eristuvad ülejäänutest ning nende usaldusnäidud on omavahel eriti tugevas korrelatsioonis. Parlament kui institutsioon eristub omakorda erakondadest ja valitsuskabinetist, samuti presidendist mõningatel teoreetilistel ja empiirilistel põhjustel. Valitsuse ja presidendi usaldamist uurides on raske pääseda mööda faktist, et need institutsioonid on tugevalt seotud ametisolevate isikute ja poliitiliste jõududega. Kui eesmärk on tabada inimeste suhtumist poliitilisse süsteemi, on sellised seosed ebasoovitavad.

Erakondade puhul on probleemiks see, et inimesed kipuvad neid nägema pigem poliitiliste tegutsejate kui institutsioonidena. Varasemad uuringud kinnitavad, et inimesed ei erista oma hinnangutes erakondi ja poliitikuid ning peavad neid „vähem institutsioonideks” kui näiteks parlamenti, kohust või politseid (Marien 2011, 19).

Parlamenti võib poliitiliste institutsioonide seas näha aga keskse „lahinguväljana”: parlament kinnitab ametisse valitsuse, seal toimub parteidevaheline võimuvõitlus ning olenevalt institutsionaalsest reeglistikust võidakse seal valida ka president. Erinevalt valitsuskabinetist ja erakondade „tagatubades” toimuvatest aruteludest on parlamendi istungid avalikud. See kõik teeb parlamendist „poliitika esindusliku loomuse kõige nähtavama ja tähelepanuväärsema sümboli” (Bouckaert, Van de Walle 2003, 901).

Empiiriliselt tähendab see, et parlamendi usaldust mõjutab tugevalt nii valitsuse kui ka erakondade maine. Lahinguväli iseenesest on neutraalne pinnas, maine loovad seal tegutsevad poliitilised jõud. Kui parlamendierakonnad satuvad rahastamisskandaalidesse või kui valitsuskoalitsiooni algatusel võetakse parlamendis vastu mõni rahvast ärritav seaduseelnõu, mõjutab see parlamendi

usaldustaset. Seega võib parlamenti käsitleda poliitilise süsteemi „piksevardana”, mis maandab eri allikatest tulevaid piksenooli. Parlament võib püüda enda mainet rahva seas ka omal algatusel parandada, osalt just sellel eesmärgil asuti looma parlamendiliikmete eetikakoodeksit². Ent on vähetõenäoline, et parlamendi usaldus lakkab kulgemast sünkroonselt valitsuse ja erakondade omaga.

Parlamendi usaldamist mõjutavad tegurid: mitmetasandiline lähenemine

Millistest teguritest on parlamendi usaldamine mõjutatud? Selle väljaselgitamiseks kasutan sarnast teoreetilist raamistikku nagu Mishler ja Rose (2001). Nende eeskujul jaotan lähenemised poliitiliste institutsioonide usaldamise selgitamiseks kahe dimensiooni alusel neljaks kategooriaks (vt tabel 1).

Tabel 1. Neli peamist lähenemist poliitilise usalduse selgitamiseks

	Sisetekkelised	Välistekkelised
Indiviidi tasand	Indiviidi hinnangud režiimi majanduslikule ja poliitilisele tulemuslikkusele	Indiviidi vaated ning sotsialiseeritus ühiskonda ja poliitilisse süsteemi
Süsteemi tasand	Režiimi majanduslik ja poliitiline tulemuslikkus ühiskonnas	Poliitiline ajalugu, sotsiaalse kapitali tase

Esmalt jagunevad lähenemised selle alusel, kas institutsionaalset usaldust nähakse sise- või välistekkelisena. Teiseks eristuvad indiviidi ja süsteemi tasandi teooriad.

Sisetekkeliste ehk endogeensete teooriate kohaselt sõltub institutsioonide usaldus rahva seas sellest, mida ja kui hästi institutsioonid teevad. Märksõnaks on tulemuslikkus (*performance*). Süsteemi tasandi teooriate kohaselt peaks võrdlema kollektiivset usalduse taset erinevates ühiskondades, analüüsiühikuks on enamasti riik. Erinevusi režiimide usaldustasemetel vahel peaks seletama objektiivne tulemuslikkus – enam usaldatakse institutsioone nendes süsteemides, mis saavad oma ülesannetega hästi hakkama. Indiviidi tasandi endogeense lähenemise kohaselt on oluline, kuidas individidid tajuvad valitsussektori tulemuslikkust. See ei pruugi täielikult sõltuda objektiivsest tulemuslikkusest, vaid ka teistest teguritest. Samuti võib individuaalsete hinnangute seost institutsioonide usaldamisega mõjutada see, milliseid valdkondi inimene tähtsustab ning mille eest peab valitsussektorit vastutavaks (Mishler, Rose 2001, 36; Van de Walle, Bouckaert 2003, 898).

Välistekkelised ehk eksogeensed teooriad on võrreldes sisetekkelistega palju deterministlikumad, jättes poliitiliste institutsioonide enda tegevuse usalduse kujunemisel tagaplaanile. Selle asemel uuritakse süsteemi väliste tegurite mõju.

Süsteemi tasandil on sellisteks teguriteks sotsiaalse kapitali tase ühiskonnas ja riigi poliitiline ajalugu. Autoritaarse poliitilise lähiminevikuga riikides võib eeldada väiksemat usaldust, kuna autoritaarsed repressiivsed võimuinstitutsioonid kultiveerivad usaldamatust ning on võimalik, et see usaldamatuse kultuur on

kandunud edasi ja kujundab suhtumist ka demokraatlikesse institutsioonidesse (Van der Meer 2010, 528). Samuti võib autoritaarne režiim lõhkuda inimestevahelisi usaldussidemeid, ka vähest sotsiaalset usaldust ühiskonnas nähakse pidurina institutsioonide usaldustaseme kasvule (Newton 2001, 211).

Indiviidi tasandi välistekkelised teooriad rõhutavad aga, et inimese otsus mingit institutsiooni usaldada või mitte usaldada on mõjutatud tema enda karakteristikutest. Suures plaanis võib need poliitilisele usaldusele mõju avaldavad indiviidi karakteristikud jagada kaheks. Esiteks sotsiaaldemograafilised tegurid nagu isiku vanus, sugu, haridustase, sissetulek, elukoht, rahvus. Teiseks, mõnevõrra hajusamaks grupiks on indiviidide väärtused ja vaated, sh poliitilised vaated. Üheks populaarsemaks välistekkelistel alustel põhinevaks teooriaks on „võitja” hüpotees. Sotsiaaldemograafiliste muutujate alusel saab eristada „sotsiaalseid võitjaid” – inimesi, kes on kõrge sotsiaalse staatuse ja sissetulekuga, kuuluvad riigis enamusrahvuse hulka, omavad kõrgharidust ning on eluga üldiselt rahul (Newton, Zmerli 2011b, 70; Newton 2001, 204).

Poliitiliste vaadete ja erakondliku eelistuse põhjal eristuvad ka „poliitilised võitjad” – isikud, kelle toetatud erakond kuulub riigi valitsusse ning kelle poliitilised vaated on domineerival positsioonil (Newton 1999, 181–183; Norris 1999, 234).

Kuna „sotsiaalsetel võitjatel” on põhjust oma eluga üldiselt ja „poliitilistel võitjatel” poliitilise olukorraga riigis rohkem rahul olla, peaks see mõjutama positiivselt ka nende usaldust poliitiliste institutsioonide vastu.

Samuti eeldatakse suuremat usaldust demokraatlike institutsioonide vastu nendelt indiviididelt, kes huvituvad poliitikast ja tähtsustavad demokraatlikku riigikorda enam (Christensen, Lægreid 2005; Catterberg, Moreno 2005). Kuigi tabelis 1 näeme nelja lähenemist erinevates kastikes, lähtusin oma uurimuses põhimõttest, et neid ei peaks tegelikult käsitlema üksteisest eraldatuna. Viimasel kümnendil on institutsionaalset usaldust uurivate teadlaste seas hakanud populaarsust koguma mitmetasandilised mudelid. Mitmetasandilise lähenemise kohaselt ei vaadelda institutsioonide usaldamist lihtsalt usaldaja (indiviidi) või usaldatava (institutsioon) karakteristikuna, vaid hinnanguna indiviidi ja institutsiooni omavahelisele suhtele (Van der Meer, Dekker 2011, 95–97). Usaldus kujuneb indiviidi ja süsteemi tasandi ning siseja välistekkeliste muutujate koosmõjus.

Sellest lähtuvalt konstrueerisin teoreetilise mudeli, mis hõlmab kõiki nelja eespool kirjeldatud lähenemist. Mudeli keskmes on indiviidi tasandi sisetekkelised muutujad ehk hinnangud režiimi tulemuslikkusele. Erinevad uuringud on kinnitanud, et just need muutujad domineerivad statistilistes mudelites, varjutades ülejäänute mõju (Oskarsson 2010; Van der Meer, Dekker 2011; Mishler, Rose 2001, 2011). Selmet pelgalt võrrelda erinevate muutujate mõjukoefitsiente, püüan uurida ka seda, millest omakorda on mõjutatud indiviidide hinnangud režiimi tulemuslikkusele, samuti seda, kas viimased võivad toimida vahemuutujatena.

On selge, et indiviid ei võta oma hinnanguid režiimi tulemuslikkusele „laest”. Seega ei ole kuigi informatiivne lihtne konstateerimine, et rahulolu riigi

majanduse olukorra või avalike teenuste kvaliteediga mõjutab usaldust parlamendi vastu. Tekib küsimus, mille alusel hindab inimene režiimi tulemuslikkust. Kõige loogilisem oleks otsida vastust süsteemi tasandi tulemuslikkuse indikaatoritest. Mida paremini toimib riigi majandus ja poliitiline süsteem, seda enam on inimesed sellega ka rahul. Selline vastus on aga vaid osa tõest. Kui hinnangu aluseks oleks vaid objektiivne tulemuslikkus, peaksid indiviidide hinnangud majanduse käekäigule olema riigisiselt ühtlased. Erinevad empiirilised analüüsid näitavad aga subjektiivsete hinnangute suurt varieeruvust ka samades makromajanduslikes tingimustes (Mishler, Rose 2001, 2011; Van der Meer, Dekker 2011).

Seega lisanduvad võrrandisse ka välistekkelised muutujad. Vaadates makrotasandi muutujaid, võib suhtumine lähtuda lisaks objektiivsetele indikaatoritele ka ajaloolisest pärandist. Võib eeldada, et riikides, mis on lähiminevikus olnud autoritaarsed, on inimestel teatavad eelarvamused näiteks institutsioonide korrumpeerituse kohta.

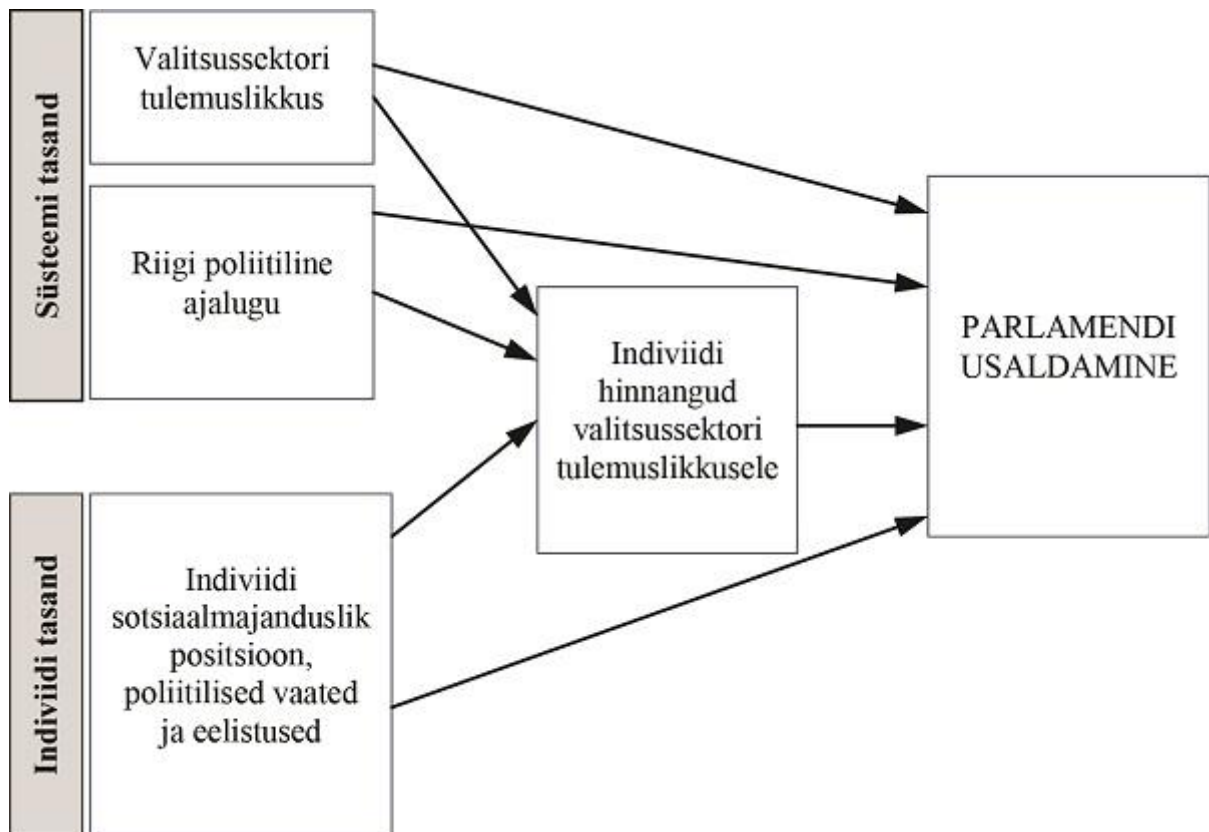
Samuti tasub uurida režiimi tulemuslikkusega rahulolu seost indiviidi tasandi süsteemiväliste muutujatega. „Sotsiaalsed võitjad”, kel põhjust oma eluga rohkem rahul olla, võivad ka režiimi tulemuslikkust seeläbi positiivsemas valguses näha. Raskemates tingimustes elavate inimeste jaoks võib olukord olla aga vastupidine. Erilist tähelepanu pööraksin siinkohal indiviidi rahulolule iseenda sissetulekuga. Mitmetes uuringutes, kus ühte mudelisse on kaasatud nii hinnang majanduslikule olukorrale riigis kui ka rahulolu enda elujärgjega, on järeldatud, et poliitilisele usaldusele avaldab märgatavalt tugevamat mõju esimene ja egotsentriline hinnang on üsna tähtsusetu (Clarke *et al* 1992; McAllister 1999; Mishler, Rose 2001). Artiklis esitletav teoreetiline mudel võimaldab uurida ka võimalust, et indiviidi rahulolu enda sissetulekuga avaldab mõju hinnangule riigi majanduse olukorra kohta, mõjutades seeläbi ka usaldust parlamendi suhtes.

Joonisel 1 on esitatud eespool kirjeldatud teoreetiline mudel skemaatilisel kujul.

Empiiriline analüüs

Selleks, et vastata uurimisküsimustele ning katsetada joonisel 1 nähtava mudeli empiirilist paikapidavust, tegin läbilõikeuuringu kahekümne kuue demokraatliku Euroopa riigi põhjal, kus viidi Euroopa Sotsiaaluuringu küsitlused läbi 2012.–2013. aastal. Andmete analüüsimiseks kasutasin lineaarset regressioonianalüüsi (OLS).

Joonis 1. Teoreetilise mudeli skemaatiline kujutis

Empiiriline analüüs jaguneb kolmeks. Esimene osa lähtub süsteemi tasandi lähenemisest, analüüsiühikuks on riik. Kasutades makrotasandi muutujaid, püüan selgitada erinevusi riikidevahelistes usaldusnäitades. Sellele järgneb analüüs mikrotasandil, kus uurimisühikuks on indiviid. Samas ei ole indiviidi tasandi mudel koostatud sõltumatult süsteemi tasandist, kuna nagu juba rõhutatud, on need omavahel tugevalt seotud. Kolmas empiiriline osa on süvendatud analüüs, et uurida põhjalikumalt, millel põhinevad indiviidide hinnangud režiimi (majanduslikule) tulemuslikkusele ja kas neid võib käsitleda kausaalses ahelas vahemuutujatena.

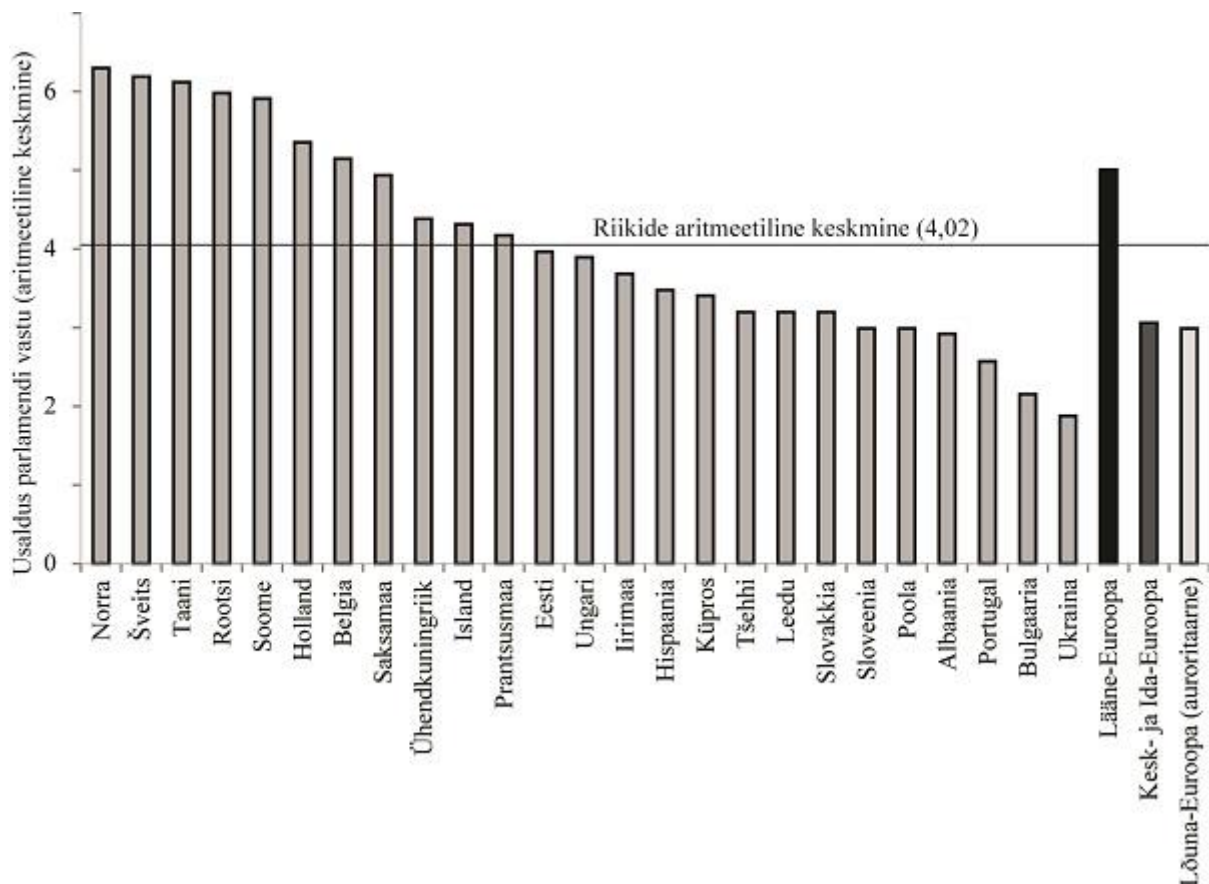
Analüüs põhineb Euroopa Sotsiaaluuringu kuuenda laine andmetel. Euroopa Sotsiaaluuring (ESS) on rahvusvaheline sotsiaalteaduslik suurprojekt, mille käigus on alates 2001. aastast tehtud esindusliku valimiga küsitlusi enam kui kolmekümnes riigis. Kõik andmed on kogutud silmast silma intervjuudest, palju tähelepanu on pööratud ka küsimustike paremale disainimisele ja eeltestimisele.³ Käesoleva uuringu sõltuv muutuja – usaldus oma riigi parlamendi vastu – on mõõdetud skaalal 0 (ei usalda üldse) kuni 10 (usaldab täielikult). Niisugusel 11-astmelisel skaalal on mõõdetud ka mitmed sõltumatud muutujad (rahulolu riigi majandusliku olukorra ning tervishoiuja haridussüsteemiga, demokraatia tähtsustamine). Ülejäänud indiviidi tasandi muutujad (v.a vanus) on esitatud dihhotoomsetena (kõrgharitud vs ülejäänud, poliitilised võitjad vs ülejäänud jne). Lisaks Euroopa Sotsiaaluuringu küsitlusandmetele on makrotasandi analüüsis sõltumatute muutujatena kasutatud ka riigi sisemajanduse koguprodukti elaniku kohta ning *Transparency International*'i korruptsioonitajumise indeksi skoori.

Süsteemi tasandi analüüs

Empiiriliste tulemuste esitamist alustan riikide keskmise usaldustaseme näitajatest. Joonisel 2 on esitatud parlamendi usaldamise aritmeetilised keskmised riikide lõikes. Joonis kinnitab, et erinevused riikide ja regioonide vahel on suured. Skaala keskpunkti (hinnang 5) ületab keskmine usaldustase vaid mõnes Lääne-Euroopa pika demokraatiasüsteemiga riigis – Norras, Šveitsis, Taanis, Rootsis, Soomes, Hollandis ja Belgias. Need on selles valimis ainsad riigid, kus rahva suhtumine parlamenti on keskmiselt neutraalne või pigem usaldav.

Kogu riikide valimi aritmeetiline keskmine hinnang on *ca* 4, mis tähistab kaldumist mitteusaldamisele, ent siiski mitte väga negatiivset hinnangut parlamendile. Sinna lähedusse jääb ka Eesti parlamendi usaldus rahva seas (3,94). Keskja Ida-Euroopa (KIE) postkommunistlikest riikidest on Eesti sellega esikohal, tihedalt kannul on Ungari (3,91). KIE riikide keskmine näit on 3,0 palli, mis viitab juba üsna tugevale usaldamatusele parlamendi suhtes. Äärmiselt madal usaldustase on Ukrainas⁴ (1,82 palli) ja Bulgaarias (2,11), samuti pikema demokraatiakogemusega Portugalis (2,50).

Joonis 2. Parlamendi keskmine usaldustase Euroopa riikides

Märkus: Lõuna-Euroopa autoritaarse minevikuga riikide alla on liigitatud Hispaania ja Portugal. Hinnangud skaalal 0–10. Andmed on kaalutud (*design weight*).

ALLIKAS: Euroopa Sotsiaaluuring (2012–2013).

Joonise 2 kolm parempoolset tulpa, mis esitavad keskmised näitajad kolme riikide grupi kaupa, viitavad, et riikidevaheline variatsioon ei ole sugugi juhuslik. Lääne-Euroopa pikema demokraatiakogemusega riikides on usalduse tase keskmiselt märgatavalt kõrgem kui KIE riikides ning 1970. aastatel diktatuurist vabanenud Hispaanias ja Portugalis. Samas võib märgata ka seda, et suurem rahva usaldus on rikkamate riikide parlamentidel.

Joonis 3 kinnitab, et režiimi majandusliku ja poliitilise tulemuslikkuse indikaatorid ehk sisetekkelised muutujad selgitavad riikidevahelist variatsiooni parlamendi usaldustasemes väga edukalt. Koostasid režiimi tulemuslikkuse indeksi, mis kombineerib riigi SKP elaniku kohta ostujõu pariteedi alusel ja *Transparency International*'i korrupsioonitajumise indeksi (CPI) skoori⁵. Regresseerides selle indeksi väärtusi riikide keskmise parlamendi usaldustaseme vastu, võime näha küllaltki veenvaid tulemusi. Indeks seletab ca 80 protsenti variatsioonist sõltuvas muutujas (korrigeeritud R² 0,79). Lisades mudelisse riike poliitilise ajaloo alusel jaotavad dihhotoomsed muutujad (KIE ja Lõuna-Euroopa parempoolsed autoritaarsed režiimid), ei ole neil statistiliselt olulist mõju. Tulemused kinnitavad, et režiimi tulemuslikkusega seotud muutujad selgitavad parlamendi usaldust paremini kui süsteemiväline poliitilise ajaloo muutuja. Rikkamates ja vähem korrumpeerunud riikides usaldavad kodanikud parlamenti ja teisi keskseid demokraatlikke institutsioone rohkem. Ei ole alust arvata, et autoritaarse mineviku varjud saavad määravaks takistuseks demokraatlike institutsioonide usalduse kasvule postautoritaarsetes süsteemides või et pikk demokraatiatraditsioon päästab Lääne-Euroopa riikide institutsioone usalduse langusest, kui nende tulemuslikkus ei vasta rahva ootustele.

Küll aga võib SKP puhul tekkida küsitavusi endogeensuses ehk kui palju ikkagi on see valitsussektori kontrolli all. Sama võib küsida ka näiteks tööpuuduse või inflatsiooni kohta. Mõnevõrra otsesemalt valitsussektori kontrollitavaks indikaatoriks on riigi fiskaaldistsipliin. Riigieelarve koostatakse valitsuses ning kinnitatakse parlamendis, seega viitavad suur eelarvedefitsiit ja riigivõlg otseselt institutsioonide suutmatusele olukorda kontrollida. Samas ei avalda eelarvedefitsiit ja valitsussektori võlg – vähemalt seni, kuni need pole jõudnud mingi kriitilise piirini – inimeste igapäevaelule märgatavat mõju. Samuti võib fiskaaldistsipliini ja institutsionaalse usalduse vaheliste seoste uurimist raskendada tõsiasi, et lühiajaliselt on valitsusel võimalik defitsiidipoliitikaga hoopiski rahva rahulolu kasvatada, võttes eelarve tasakaalu arvelt vastu populaarseid otsuseid (Miller, Listhaug 1999, 208). Seetõttu ei ole Milleri ja Listhaugi juba enam kui 15 aastat tagasi tõstatatud hüpotees fiskaaldistsipliini seosest poliitilise usaldusega edaspidi kuigipalju tähelepanu pälvinud. 2008. aastal alanud üleilmse majanduskriisi tõttu, mis peagi läks mitmes Euroopa riigis üle valitsuse võlakriisiks, võiks see lähenemine aga uuesti tähelepanu pälvida.

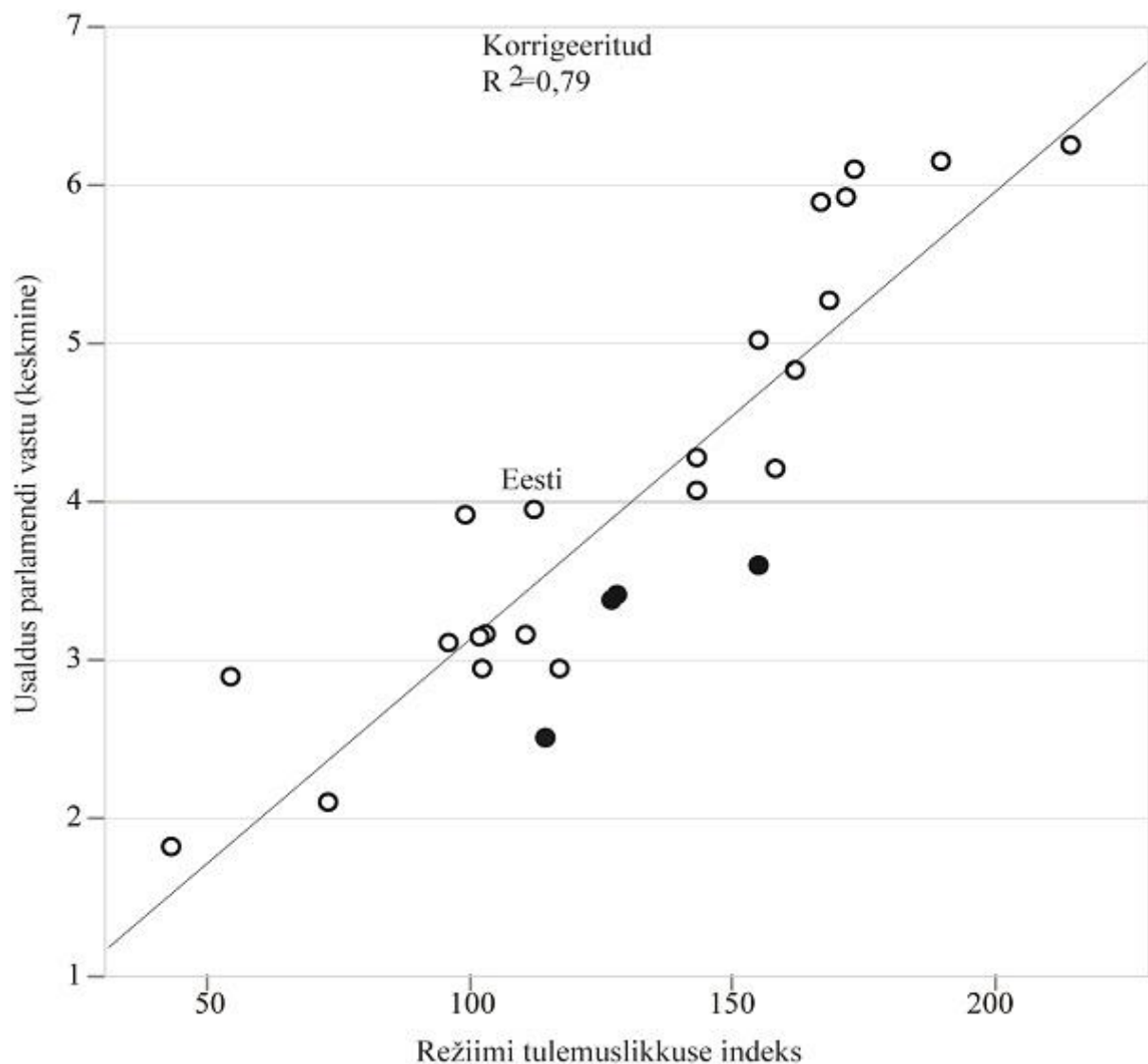
Kuna eelarvedefitsiit tõstatub probleemina üldjuhul alles siis, kui see on jõudnud juba kriitilise suuruseni, ei tasu lineaarset seost poliitilise usaldusega otsida. Seega kaasan makrotasandi mudelisse dihhotoomse muutuja, mis tähistab seda, kas riigi valitsus on eelarvekriisi ohjeldamiseks või pankade päästmiseks vajanud rahvusvahelist abipaketti (alates aastast 2010⁶). Tulemused kinnitavad, et see muutuja on parlamendi usalduse kujunemisel tähtis. Kui lisada juba kirjeldatud

tulemuslikkuse indeksile abipaketi muutuja, kasvab mudeli seletusjõud (R^2) 79 protsendilt 85-le. Kontrollides SKP ja korruptsioonitaseme mõju, on abipaketti vajanud riikides usaldus parlamendi vastu keskmiselt ühe palli võrra madalam kui ülejäänud riikides.

Joonisel 3 on abipaketti vajanud neli riiki tähistatud mustade täppidega. Nagu jooniselt nähtub, asuvad kõik need täpid regressioonijoonest allpool, mis tähendab, et riigi korruptsioonija elatustase (SKP elaniku kohta) ennustaksid märgatavalt suuremat usaldust parlamendi vastu. Nende tulemuste põhjal väidatakse, et just võimetuse hallata riigieelarvet on põhjuseks, miks usaldus parlamendi vastu nendes riikides nii madal on. Et eelarvekriisil on parlamendi usaldustasemele laastav mõju, kinnitab ka selle järsk kukkumine välist abi palunud riikides. Võrreldes ESS-i kolmanda laine andmetega 2006. aastast, mil majanduskriis ei olnud veel alanud, on kõikides nendes riikides toimunud väga suur parlamendi usalduse langus.

Joonis 3. Parlamendi usaldamise seos režiimi tulemuslikkusega

Märkus: Režiimi tulemuslikkuse indeks: $(SKP/1000)^2 + CPI$. Mustad täpid: rahvusvahelise majandusabi paketi saanud riigid (Hispaania, Portugal, Küpros, Iirimaa).

Joonisel 3 on eraldi märgitud Eesti asukoht. Vastupidi eelarveprobleemides riikidele asub Eesti regressioonijoonest ülalpool ehk siis usaldus parlamendi vastu on kõrgem (0,34 palli võrra), kui korruptsioonija elatustase ennustaksid. Väga võimalik, et sellele on kaasa aidanud just hea eelarvedistsipliin, mis kontrastina paljudele teistele makroindikaatoritele on üks selliseid, mille alusel Eesti asub Euroopa riikide paremikus.

Indiviidi tasandi analüüs

Eelnevad poliitiliste institutsioonide usaldust käsitlevad uuringud on kinnitanud, et suurem osa variatsioonist tuleneb siiski indiviidi tasandilt (Van der Meer 2010; Van der Meer, Dekker 2011)⁷. Kuigi riigi SKP, eelarvedefitsiit ja korruptsioonindeks on kõikide riigi elanike jaoks samad, võivad individid reageerida neile erinevalt. Samal ajal kinnitab artikli eelnevas osas demonstreeritud suur riikidevaheline variatsioon usaldustasemes, et indiviidi tasandi mudelites ei saa käsitleda juhtumeid üksteisest täiesti sõltumatutena, mis on regressioonanalüüsi üks eeldusi. Riikide keskmiste usaldusnäitude põhjal on selge, et näiteks Taani või Rootsi elanike puhul on märgatavalt suurem tõenäosus, et indiviidi tasandi karakteristikutest hoolimata usaldavad nad parlamenti rohkem kui Portugali või Bulgaaria elanikud. Seetõttu kaasan indiviidi tasandi mudelisse kontrollmuutujatena ka dihhotoomsed riigitunnused.

Erinevate lähenemiste alla kuuluvate muutujate mõju paremaks eristamiseks on indiviidi tasandi analüüs üles ehitatud järkjärguliselt. Tabelis 2 on esitatud kolm mudelit. Mudelisse 1 on kaasatud vaid dihhotoomsed riigimuutujad, mudelis 2 lisan neile indiviidi tasandi välistekkelised muutujad ning kõige laiemas mudelis 3 eelduslikult tugevaimat mõju omavad indiviidi hinnangud režiimi poliitilisele ja majanduslikule tulemuslikkusele.

Mudel 1 selgitab 23 protsenti variatsioonist individide usalduses parlamendi vastu. Sisuliselt tähendab see, et 23 protsenti individidevahelisest variatsioonist on selgitatav lihtsalt selle kaudu, millises riigis inimene elab. Võttes arvesse seda, et riigi tasandil on juhtumeid vaid 26, samas kui indiviidi tasandil kümneid tuhandeid, on see protsent väga kõrge. Sellise juhtumite arvu kontrasti puhul võib küllaltki tähtsaks pidada juba seda, kui kontekstuaalse (riigi) tasandi tähtsus ületab 5 protsenti (Van der Meer 2010, 525).

Mudel 2 lisanduvad poliitilise süsteemi suhtes eksogeensed indiviidi tasandi muutujad. Nende muutujate lisamine suurendab mudeli seletusjõudu (R^2) 0,23-lt 0,29-le ja kõik muutujad peale vastaja soo on ka statistiliselt olulised. Samal ajal tuleb lisada, et nii suure juhtumite arvu juures mahuvad ka väga nõrgad seosed tihtipeale vea piiridesse ning igas riigis eraldivõetuna kõigil muutujail statistiliselt vettpeidavat mõju ei ole.

Kõige tugevam mõju on mudelis 2 poliitilistel teguritel: poliitiliste võitjate seas on usaldus parlamendi vastu võrreldes ülejäänutega 0,6 palli võrra kõrgem, poliitikast huvitatud respondentide seas 0,58 võrra kõrgem kui mittehuvitatutel. Ühe palli võrra kõrgem hinnang demokraatia tähtsustamises (skaalal 0–10) tähendab 0,14 palli võrra kõrgemat usaldust parlamendi vastu. Ka „sotsiaalse võitja” hüpotees saab suures osas kinnitust, kuna kõrgharitud ning oma sissetulekuga rahul olevate vastajate seas on usaldus parlamendi vastu märgatavalt kõrgem.

Seda, et poliitikast enam huvitatud, demokraatias tähtsustavad ja kõrgemalt haritud inimesed usaldavad parlamenti rohkem, võib pidada positiivseks. Eelduslikult on sellised individid poliitika ja parlamendi tööga paremini kursis. Kui riike valitsetaks ebaefektiivselt ja ebademokraatlikult, võiks eeldada, et see seos oleks vastupidine.

Tabel 2. Parlamendi usaldamist määravad tegurid indiviidi tasandil

Tegurid	Mudel 1	Mudel 2	Mudel 3
Konstant	3,94*** (0,05)	2,86*** (0,08)	0,10 (0,08)
Sissetulek (referents: saame hakkama):			
elame mugavalt		0,30*** (0,03)	0,08** (0,03)
raske/väga raske		−0,48*** (0,03)	−0,11*** (0,03)
Haridus (referents: kesk/keskeri):			
kõrgharidus		0,32*** (0,03)	0,28*** (0,03)
algvõi põhiharidus		0,10*** (0,03)	−0,06* (0,03)
Rahvusvähemus		0,13** (0,05)	0,14** (0,04)
Vanus		−0,01*** (0,00)	−0,01*** (0,00)
Sugu (naine)		0,01 (0,02)	0,08*** (0,02)
„Poliitiline võitja” ^x		0,60*** (0,02)	0,40*** (0,02)
Huvitub poliitikast		0,58*** (0,02)	0,58*** (0,02)
Demokraatia tähtsustamine		0,14*** (0,01)	0,10*** (0,01)
Rahulolu riigi majandusega			0,35*** (0,01)
Rahulolu riigi tervishoiusüsteemiga			0,12*** (0,01)
Rahulolu riigi haridussüsteemiga			0,13*** (0,01)
Korrigeeritud R ²	0,23	0,29	0,43
N	47 164	45 553	43 351

Märkus: Esitatud standardimata regressioonikordajad, sulgudes standardvead. Statistilised veapiirid: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$. Kaasatud ka kõikide riikide dihhotoomsed muutujad (referentskategoria on Eesti kui riikide keskmisele usaldustasemele kõige lähemal olev riik). x „Poliitilisteks võitjateks” on kodeeritud vastajad, kes hääletasid viimastel valimistel erakonna poolt, mis küsitluse läbiviimise ajal kuulus riigi valitsusse.

Mõnevõrra üllatuslikult ei ole negatiivset mõju rahvusvähemuse hulka kuulumisel. Kuigi keskmine usaldustase on rahvusvähemuse hulka kuulujate seas mõnevõrra madalam, pöördub see seos teiste muutujate lisamisel positiivseks. See tuleneb sellest, et vähemusrahvuste esindajate seas on vähem „poliitilisi võitjaid” ja poliitikast huvitatud inimesi, samuti oma sissetulekuga rahulolevaid ja kõrgharitud. Nende muutujate kontrollimisel on rahvusvähemuse hulka kuulumisel hoopiski nõrk positiivne mõju usaldusele, samas võib riigiti selle muutuja puhul näha teatavat varieeruvust ning see seos ei kehti ühtsena kogu valimi ulatuses. Sellised andmed viitavad, et suur osa rahvusvähemuste hulka kuulujatest ei pea end Euroopa riikides oma päritolu tõttu „sotsiaalseteks kaotajateks”. Mudelis 3 lisan juba olemasolevatele muutujatele eelduslikult kõige tugevamat mõju avaldavad tegurid: hinnang haridusja tervishoiusüsteemi toimimisele (poliitiline tulemuslikkus) ning majanduse olukorrale riigis. Tabelist 2 näeme, et need muutujad suurendavad mudeli seletusjõudu 29 protsendilt 43-le ning mõjutavad tugevasti sõltuvat muutujat.

Eriti jõuliselt tõuseb esile aga rahulolu riigi majandusolukorraga, mis on selgelt kõige domineerivam muutuja mudelis. Ühe palli võrra kõrgem hinnang majandusele seostub 0,35 palli võrra suurema usaldusega parlamendi vastu (mõlemad skaalal 0–10). Kuigi haridusja tervishoiusüsteem peaks mõnevõrra enam valitsussektori kontrolli all olema, on nende avalike teenustega rahulolu seos parlamendi usaldamisega tunduvalt väiksem. Tugev seos parlamendi usaldamise ja majandusega rahulolemise vahel kehtib ka kõikides riikides eraldivõetuna. 26 riigist 23-s on see kõige tugevama unikaalse mõjuga muutuja. Eranditeks on Küpros, kus tähtsaim on hinnang haridussüsteemile ning Norra ja Slovakkia, kus kõige tugevamat mõju avaldab hinnang tervishoiusüsteemile. Seega on kõikides riikides enim parlamendi usaldamist mõjutavaks teguriks ikkagi hinnang režiimi tulemuslikkusele.

Eestit eraldi vaadeldes võib näha, et üldjoontes kehtivad meil samasugused seosed nagu Euroopas üldiselt. Usaldus on suurem nii „poliitiliste”⁸ kui ka „sotsiaalsete võitjate” seas, poliitikast huvitatud ja demokraatiat tähtsustavad inimesed usaldavad samuti parlamenti rohkem. Eestlaste jaoks on poliitilise usalduse kujunemisel kõige tähtsam rahulolu majandusliku olukorraga riigis – ka ülejäänud muutujate mõju arvesse võtmisel seostub ühe palli võrra kõrgem hinnang majanduslikule olukorrale 0,44 palli võrra suurema usaldusega parlamendi vastu. Üksnes Ungaris ja Ühendkuningriigis on selle muutuja mõju tugevam. Rahulolul haridussüsteemi toimimisega on Eestis nõrk, kuid statistiliselt siiski oluline mõju parlamendi usaldamisele. Ainult Leedus ja Iirimaa on see seos veelgi nõrgem (ei ole isegi statistiliselt oluline).

Ühes aspektis erineb Eesti aga laiemast valimist märgatavalt: rahvusvähemuse hulka kuulumisel on tugev negatiivne mõju parlamendi usaldamisele. Teiste muutujate mõju kontrollimisel seostub vähemuse hulka kuulumine 0,35 palli võrra madalama usalduse tasemega parlamendi vastu. Enam-vähem sama tugev negatiivne mõju on rahvusvähemuse hulka kuulumisel veel üksnes Portugalis, Ukrainas ja Itaalias. Enamikus ülejäänud riikides on mõju pigem positiivne või statistiliselt tähtsusetu.⁹

Süvendatud analüüs

Indiviidi tasandi analüüs kinnitas, et parimaks parlamendi usaldamise ennustajaks (prediktoriks) on rahulolu riigi majandusliku olukorraga. Lisades dihhotoomsetele riigitunnustele vaid selle muutuja, seletaks mudel juba 37 protsenti variatsioonist sõltuvas muutujas. Võrdlusena, täismudeli seletusjõud oli 43 protsenti. Samuti võib tabelist 2 näha, et režiimi tulemuslikkuse hinnangute lisamine mudelisse kahandab märgatavalt ka mõningate eksogeensete muutujate mõju (vrd mudel 2 ja mudel 3). See näitab, et tulemuslikkuse hinnangute mõju parlamendi usaldamisele kattub nende muutujate efektiga.

Süvendatud analüüsi käigus püüdsin teha kindlaks, millest on mõjutatud indiviidi rahulolu majandusliku olukorraga riigis ja kas see võib toimida teatud määral vahemuutujana. Koostasın samasugused mudelid nagu parlamendi usaldust uurides, asetades sõltuvaks muutujaks majandushinnangu.

Makrotasandi andmetega mudel kinnitas, et keskmine majandushinnang riigis on tugevalt mõjutatud režiimi tulemuslikkusest. 57 protsenti variatsioonist seletab eelnevalt kirjeldatud korruptsioonitajumise indeksit ja SKP-d (elaniku kohta ostujõu pariteedi alusel) kombineeriv indeks. Lisades mudelisse ka uuringu tegemise aastal fikseeritud majanduskasvu näitaja ja rahvusvahelise abipaketi dihhotoomse muutuja, suureneb mudeli seletusvõime 74 protsendini.

Pilt sarnaneb paljuski mudeliga, kus sõltuvaks muutujaks oli keskmine parlamendi usaldustase riigis (vt joonis 3). Samas võib näha ka üht arvestatavat erinevust: kui lisada majanduskasvu muutuja parlamendi usalduse mudelisse, ei ole sellel statistiliselt mingisugust tähtsust. Majandusega rahulolu seletavas mudelis on majanduskasvu mõju aga märgatav. Seega võib täheldada vahendavat efekti: parlamendi usaldamist selgitavad otseselt pikaajalisemad tulemuslikkuse indikaatorid nagu üldine elatus ja korruptsioonitase, lühiajalisemat tulemuslikkust kajastav majanduskasv mõjutab aga hinnangut rahulolule majandusega ja seeläbi ka parlamendi usaldamist.

Liikudes indiviidi tasandile, kopeerisin eelnevalt tabelis 2 esitatud mudeleid 1 ja 2, asetades sõltuvaks muutujaks aga parlamendi usaldamise asemel hinnangu riigi majanduse olukorrale. Mudelist¹⁰ võib teha kaks peamist järeldust. Esiteks, rahulolu majandusega oleneb tugevasti vastaja elukohariigist. Lausa 36 protsenti variatsioonist indiviidide vahel on seletatav dihhotoomsete riigitunnustega (parlamendi usalduse mudelis oli see 23 protsenti). Teiseks, kõige tugevamalt indiviidi rahulolu riigi majandusega mõjutav välistekkeline muutuja on rahulolu leibkondliku sissetulekuga. Vastajad, kes hindavad praeguse sissetuleku juures hakkamasaamist raskeks või väga raskeks, hindavad riigi majandust keskmiselt 0,81 palli võrra madalamalt, samas mugavalt äraelavad vastajad 0,46 võrra kõrgemalt (referentskategoriaks on vastajad, kes andsid hinnanguks „saame praeguse sissetuleku juures hakkama”). Vaadates uuesti tabelit 2, võib näha, et mudelis 3, kuhu olid kaasatud ka režiimi tulemuslikkuse hinnangud, jäi leibkondliku sissetulekuga rahulolu tähtsus marginaalseks (raskelt/väga raskelt hakkamasaajad usaldasid keskmiselt 0,11 palli võrra vähem, mugavalt äraelavad 0,08 võrra enam). Selliste tulemuste baasil on varem egotsentrilise

majandushinnangu tähtsus institutsioonide usalduse kujunemisel kõrvale jäetud. Süvendatud analüüs viitab aga, et leibkondlikul sissetulekul on parlamendi usaldusele siiski märgatav mõju, see on lihtsalt vahendatud rahulolu abil riigi majandusega. Samal ajal näiteks kõige tugevamalt parlamendi usaldamist mõjutaval eksogeensel muutujal – huvi poliitika vastu – ei ole majandushinnanguga mingisugust seost.

Tuletades meelde joonist 1, kus on esitatud töö teoreetiline mudel graafilisel kujul, võime pärast analüüsimist näha, et see on saanud suures osas kinnitust. Režiimi tulemuslikkuse indikaatoritel nagu korruptsiooni ja elatustase on tugev otsene mõju parlamendi usaldamisele ning samas mõjutavad ka indiviidi hinnangut majanduslikule olukorrale riigis. Lühiajalisem majanduslikku tulemuslikkust peegeldav indikaator – majanduskasv – mõjutab individide rahulolu majandusliku olukorraga riigis ning seeläbi ka parlamendi usaldust, kuigi otsest seost kahe muutuja vahel ei ole.

Samamoodi on ka indiviidi tasandi välistekkeliste muutujate seas neid, mis on seotud vaid parlamendi usaldamisega, aga mitte majandushinnanguga (huvi poliitika vastu), mõlemaga (demokraatia tähtsustamine, poliitiliste võitjate hulka kuulumine, haridustase) või siis peamiselt majandushinnanguga, mõjutades just seeläbi parlamendi usaldustaset (rahulolu leibkondliku sissetulekuga).

Mudelist langeb välja vaid poliitilise ajaloo muutuja, millel ei ole otsest mõju ei parlamendi usalduse ega majandusega rahulolu makrotasandi mudelites.

Kokkuvõtteks

Püüdes vastata esimesele artikli alguses esitatud küsimusele, võib öelda, et uuritud Euroopa riikides valitseb keskmiselt mõõdukas umbusk parlamendi vastu. Samas on ligi 15 protsenti vastanutest väljendanud parlamendi suhtes täielikku usaldamatust (hinnang 0), mida võib pidada ohtlikult suureks osakaaluks. Võrreldes näiteks Eurobaromeetri andmetega ei paista olukord Euroopa Sotsiaaluuringu põhjal siiski nii hull. Eurobaromeetri küsitlused annavad vastajale võimaluse valida kahe variandi („pigem usaldan” ja „pigem ei usalda”) vahel ning andmed 2013. aastast näitavad, et enam kui pooltes Euroopa Liidu riikides on parlamendi usaldajate protsent väiksem kui 20. ESS-i andmed lubavad aga omavahel eristada täielikku usaldamatust ja pigem mõõdukat umbusku väljendavaid vastajaid, mis mõnevõrra silub seda siiski küllaltki nukrat pilti. Selle uurimuse piiridest mõnevõrra edasi minnes tuleb märkida, et riikide erinev suhtumine parlamendi usaldamisküsimusse on võrreldes majanduskriisi eelse ajaga suurenenud. Kuna igasse uuringulainesse ei ole kaasatud täpselt samad riigid, ei saa seda järeldust veel teadusliku faktina esitada, ent võrreldes ESS-i 2012.–2013. aasta andmeid 2006.–2007. aastal kogututega, võib selgelt näha, et mõnes riigis on usaldus märgatavalt vähenenud, teistes aga jäänud samale tasemele.

Makrotasandi analüüsi tulemused kinnitasid, et riikidevahelisi erinevusi saab suures osas selgitada režiimi tulemuslikkuse abil: elatusja korruptsioonitase, eelarvedistsipliin, kaudselt ka majanduskasv. Seega peaks käärde suurenemine

riikide vahel viitama sellele, et kasvanud on ka erinevused režiimide tulemuslikkuses. Tõepoolest suutsid mõned riigid majanduskriisis saada hakkama küllaltki edukalt, samas kui teised langesid kiiresti pankroti äärele. Kriis tõi erinevused režiimide võimekuses varasemast eredamalt esile.

Liikudes edasi indiviidi tasandile, on esmane järeldus, et usaldust kujundab inimeste rahulolu režiimi tulemuslikkusega. Kõige tähtsam on see, millisena paistab režiimi tulemuslikkus inimestele. Vastavate muutujate mõju on nii tugev, et on viinud teiste tegurite tähtsuse alahindamiseni. Nii on järeldatud, et indiviidi rahulolu omaenese elujärgiga ei mõjuta usaldust institutsioonide vastu, samuti on mitmetasandiliste mudelite põhjal leitud, et ka riigi SKP (elaniku kohta) ei ole seotud parlamendi usaldamisega (Van der Meer 2010). Käesolevas uurimuses püüdsin vaadata sellistest esialgsetest järeldustest kaugemale. Leian, et mudel, mis ühendab erinevaid teooriaid ja seab keskmesse indiviidi rahulolu režiimi (majandusliku) tulemuslikkusega, on end õigustanud. See, kuidas indiviid tajub režiimi tulemuslikkust, on mõjutatud nii objektiivsetest makroindikaatoritest kui ka inimese enda karakteristikutest, millest selles uurimistöös tõusis esile rahulolu leibkondliku sissetulekuga.

Püüdes vastata ühe lausega küsimusele „kes usaldavad parlamenti?“, võiks see kõlada nii: usaldus parlamendi vastu on suurem rikaste, korraliku eelarvedistsipliini ja madala korruptsioonitasemega riikide elanike hulgas, kes kuuluvad „sotsiaalsete ja poliitiliste võitjate“ hulka, tähtsustavad demokraatlikku riigikorda ja huvituvad poliitikast ning on rahul režiimi majandusliku tulemuslikkuse ja ka avalike teenuste kvaliteediga.

Seega on omavahel seotud nii süsteemi ja indiviidi tasandi kui ka siseja välistekkelised muutujad. Nende omavahelises koosmõjus kujunebki välja rahva usaldus parlamendi vastu.

Kasutatud kirjandus

Bovens, M., Wille, A. (2008). Deciphering the Dutch Drop: Ten explanations for decreasing political trust in the Netherlands. – *International Review of Administrative Sciences*, vol 74, pp 283–305.

Bovens, M., Wille, A. (2011). Falling or fluctuating trust levels? The case of the Netherlands. – S. Zmerli, M. Hooghe (eds). *Political Trust: Why Context Matters*. ECPR Press, pp 47–66.

Catterberg, G., Moreno, A. (2005). The individual bases of political trust: Trends in new and established democracies. – *International Journal of Public Opinion Research*, vol 18, no 1, pp 31–48.

Christensen, T., Lægreid, P. (2005). Trust in government: The relative importance of service satisfaction, political factors, and demography. – *Public Performance and Management Review*, vol 28, no 4, pp 487–510.

Clarke, H. D., Elliott, E., Mishler, W., Stewart, M., Whiteley, P. F., Zuk, G. (1992). *Controversies in Political Economy*. Boulder, CO: Westview.

Ehin, P., Ainsaar, M., Talving, L., Reiljan, A. (2014). Eesti elanike suhtumine demokraatiasse Euroopa Sotsiaaluuringu andmete põhjal. Uuringu aruanne. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Eurobaromeeter. Standard Eurobarometer 80 (Annex). – http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_en.htm Euroopa Sotsiaaluuring. ESS Round 3, ESS Round 6. – <http://www.europeansocialsurvey.org/data/>

Hooghe, M., Zmerli, S. (2011). Introduction: The context of political trust. – S. Zmerli, M. Hooghe (eds). *Political Trust: Why Context Matters*, pp 1–12. ECPR Press.

Maailmapanga andmebaas (Economy & Growth). – <http://data.worldbank.org/indicator>

Marien, S. (2011). Measuring political trust across time and space. – S. Zmerli, M. Hooghe (eds). *Political Trust: Why Context Matters*, pp 13–45. ECPR Press.

McAllister, I. (1999). The economic performance of governments. – P. Norris (ed). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Miller, A., Listhaug, O. (1999). Political performance and institutional trust. – P. Norris (ed). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*, pp 204–216. Oxford: Oxford University Press.

Mishler, W., Rose, R. (2001). What are the origins of political trust?: Testing institutional and cultural theories in post-communist societies. – *Comparative Political Studies*, vol 34, pp 30–62.

Newton, K. (1999). Social and political trust in established democracies. – P. Norris (ed). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*, pp 169–187. Oxford: Oxford University Press.

Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society, and democracy. – *International Political Science Review*, vol 22, no 2, pp 201–214.

Norris, P. (1999). Institutional explanations for political support. – P. Norris (ed). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*, pp 217–235. Oxford: Oxford University Press.

Offe, C. (1999). How can we trust our fellow citizens? – M. E. Warren (ed). *Democracy and Trust*, pp 42–87. Cambridge University Press.

Oskarsson, S. (2010). Generalized trust and political support: A cross-national investigation. – *Acta Politica*, vol 45, no 4, pp 423–443.

Reiljan, A. (2014). Rahva usaldus parlamendi vastu Euroopa riikides. Tartu Ülikool. Magistritöö. – http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/43046/reiljan_andres_ma_2014.pdf?sequence=1

Reiljan, A., Pettai, V. (2012). Rahva usaldus Riigikogu vastu 1995–2012. – Riigikogu Toimetised, nr 27.

Rose, R., Mishler, W. (2011). Political trust and distrust in post-authoritarian contexts. – S. Zmerli, M. Hooghe (eds). Political Trust: Why Context Matters, pp 117–140. ECPR Press.

Zmerli, S., Newton, K. (2011). Winners, losers and three types of trust. – S. Zmerli, M. Hooghe (eds). Political Trust: Why Context Matters, 67–94. ECPR Press.

Transparency International. Korruptsioonitajumise indeks (2012, 2013). – <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

Van de Walle, S., Bouckaert, G. (2003). Public service performance and trust in government: The problem of causality. – International Journal of Public Administration, vol 26, no 8–9, pp 891–913.

Van der Meer, T. (2010). In what we trust? A multi-level study into trust in parliament as an evaluation of state characteristics. – International Review of Administrative Sciences, vol 76, pp 517–536.

Van der Meer, T., Dekker, P. (2011). Trustworthy states, trusting citizens? A multilevel study into objective and subjective determinants of political trust. – S. Zmerli, M. Hooghe (eds). Political Trust: Why Context Matters, pp 95–116. ECPR Press.

---

¹ Eelretsenseeritud artikkel.

² Kallas, K. (2012). Riigikogu eetikakoodeks – mida oodata? – Postimees, 10. september.

³ About the European Social Survey. – <http://www.europeansocialsurvey.org/about/index.html>.

⁴ Küsitlus Ukrainas oli 2013. aastal, mil Viktor Janukovitš ja Regioonide Partei püsisid veel võimul ning massidemonstratsioonid ei olnud veel alanud.

⁵ Kuna korruptsioonitajumise indeksi (CPI) ja SKP elaniku kohta omavaheline korrelatsioon on 0,84, on nende lisamine samasse mudelisse eraldi muutujatena raskendatud, sest väga suur osa mõjust sõltuvale muutujale kattub. Indeks on koostatud järgmiselt: korruptsioonitajumise indeks on esitatud skaalal 0-st 100-ni,

SKP väärtused jäävad aga vahemikku 8000–65 000. Seega jagan SKP väärtused 1000-ga. Keskmise CPI väärtus riikides on u 65,2, keskmine SKP/1000 väärtus *ca* 32,5. Võrdsustamaks muutujate osatähtsust indeksis, korrutan SKP/1000 väärtuse kahega. Seejärel liidan CPI ja (SKP/1000)*2 omavahel. Saadud indeksi korrelatsioon CPI-ga on 0,95 ja SKP-ga 0,97

⁶ Island ja Ungari said IMF-i abipaketi 2008. aastal, ent uuringu elluviimise ajaks oli sellest möödas juba *ca* neli aastat, mistõttu võib selle mõju olla hääbunud. Käesoleva töö valimisse kuuluvatest riikidest vastavad sellele ajakriteeriumile Iirimaa, Portugal, Küpros ja Hispaania.

⁷ Tõsi, osalt on see tingitud ka sellest, et riigi tasandil on juhtumite arv enamasti mõnekümne ringis, samas kui indiviidi tasandil ulatub tuhandettesse.

⁸ Uuringu ajal moodustasid Eestis valitsuse Reformierakond ja Isamaa ja Res Publica Liit, seega on võitjateks kodeeritud vastajad, kes hääletasid 2011. aasta valimistel neist ühe erakonna poolt.

⁹ Täpsemalt rahvuspõhisest usalduslõhest: Reiljan, Pettai 2012 ja Ehin, Ainsaar, Talving, Reiljan 2014.

¹⁰ Ruumi kokkuhoiu huvides ei ole tabelit selles artiklis esitatud, magistritöösse on see lisatud.